

МИСЛИТИ – І ТВОРИТИ ДОБРО!

МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ

№ 23 (472)

ГАЗЕТА ЗАСНОВАНА 1997 РОКУ

8 грудня 2018 року

ПІДСУМКИ

СТУДЕНТИ: ПОГЛЯД ЗБЛИЗЬКА

КОНКУРСНИЙ ВІДБІР ВИЗНАЧИВ ПЕРЕМОЖЦІВ НА НАВЧАННЯ У ВРОЦЛАВСЬКОМУ МЕДУНІВЕРСИТЕТІ

У відділі міжнародних зв'язків Тернопільського державного медичного університету імені І.Горбачевського відбувся конкурсний відбір серед студентів IV-V курсів медичного факультету на на-

ментами, які засвідчували ті чи інші здобутки аплікантів. Окрім цього, з кожним претендентом організували співбесіду з оцінки фахової мотивації та мети семестрового навчання за кордоном.

вчання у Вроцлавському медичному університеті впродовж весняного семестру 2018-2019 навчального року.

Конкурсний відбір здійснила комісія у складі професора А.Г. Шульгая, доцентів І.В. Смачило, Н.Є. Лісничук, Т.А. Ковальчук, А.І. Машталіра, асистента М.Я. Кічули.

Члени комісії ретельно ознайомилися з поданими студентами резюме та доку-

ментами. За результатами конкурсного відбору оголосили переможців: 1 місце посіла Діана Філь, на другому – Станіслав Комарницький, а на третьому – Наталія Дудзінська.

Щиро вітаємо їх з перемогою й бажаємо успіхів упродовж семестрового навчання на базі Вроцлавського медичного університету.

Прес-служба ТДМУ

Назар КОВБАСА – студент 2 курсу стоматологічного факультету.

Стор. 5

ОГОЛОШЕННЯ

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.Я. ГОРБАЧЕВСЬКОГО МІНІСТЕРСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ» ОГОЛОШУЄ КОНКУРС НА ВАКАНТНІ МІСЦЯ ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ

на медичному факультеті зі спеціальностями «лікувальна справа» та «медичина» – 4 місця.

Студенти, які навчаються за кошти фізич-

них або юридичних осіб, мають право подати декану факультету:

- заяву на ім'я ректора університету щодо участі в конкурсі із зазначенням мотивації перекладу;
- довідку про успішність за період навчання;
- копії документів, що дають право на отримання соціальних пільг;
- довідку про участь студента в науковому або громадському житті факультету, університету, країни.

До участі в конкурсі не допускають студентів, які порушували правила внутрішнього розпорядку.

Термін подачі документів – два тижні з дня опублікування оголошення.

У НОМЕРІ

ДОСЛІДЖЕННЯ 4

ВПАЛЬНЯ 6

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Професор Сергій КЛИМНЮК: «НАЙКРАЩЕ ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ – ЦЕ БАЖАННЯ ПРАЦЮВАТИ»

ПЕРЕДПЛАТИТЬ ГАЗЕТУ НА 2019 РІК

ВАША ГАЗЕТА!

ПЕРЕДПЛАТНА ЦІНА «МЕДИЧНОЇ АКАДЕМІЇ»:
на один місяць – 30 грн 30 коп;
на три місяці – 88 грн 90 коп;
на півроку – 172 грн 55 коп;
на рік – 341 грн 30 коп.

Газету «Медична академія» можна передплатити в будь-якому відділенні зв'язку. Станьте її читачем!

ІНДЕКС 23292

ЗОРГАНІЗУВАЛИ ВЕЧІР НАГОРОД

Упродовж кількох років доброю традицією для Асоціації студентів Нігерії, яка діє в Тернопільському державному

результати в спорті та інших царинах.

Кращим спортсменом року став Фатунде Толу, найкращим

медичному університеті, є щорічне відзначення кращих студентів року. Попередньо члени асоціації проводять рейтингове голосування серед своїх земляків щодо того, хто був найкращим другом, хто мав високі

серед першокурсників — Араміді. Найкращим організатором серед студентів визнали Ебенезер Попула, найпопулярнішою в Асоціації студентів Нігерії стала Онворді Вініфред. Треба зазначити, що цього року завдяки

Вініфред було організовано чимало заходів. За кількістю талантів обрали Олюваемісі Файс, а ось за фізичною підготовкою перемогу віддали студентів Фрідом. Найкрасивішим серед хлопців-нігерійців став Діке, серед дівчат — Якубу Хадіза. Кращим продюсером, діячем року визнано Онворді Вініфред. Найкраще орієнтується в модних тенденціях і має власний стиль серед дівчат Аттех Мерсі, серед хлопців — Пресоус Ігігузо.

Спеціальні призи отримали переможці у номінаціях «Mr Melanin» — Фелікс Огунладе та «Miss Melanin» — Кеннеді Бібеле.

Під час цього заходу відбувся конкурс краси, в якому учасники демонстрували власні таланти, вміння дефілювати, бути кмітливим. Журі також оцінювало інтелектуальний рівень конкурсанти.

З вітальним словом виступив декан факультету іноземних студентів, професор Петро Сельський, який зазначив, що він особисто та всі працівники деканату підтримують ініціативи молоді й сприяють всебічному розвитку особистості.

Розмаїтою та цікавою була концертна програма.

ДОЛУЧИЛИСЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СВЯТА ДЛЯ ДІТЕЙ

Студенти завітали на фестивалі для дітей з цукровим діабетом. Зустріч організували Школа діабету в Тернополі для дітей і підлітків та ГО «Діа-ДІМ Тернопілля».

За інформацією керівника школи діабету для дітей і підлітків у Тернополі, доцента Вікторії Фурдели, група студентів з польської асоціації в ТДМУ на чолі з Хубертом Мікошою подарували дітям

Кімбла, який захворів на цукровий діабет I типу у віці 22 років, чудово навчився ним керувати та впевнено займає найвищі рейтинги у змаганнях.

Оксана Шевчук та Оксана Веліган прийшли підтримати дітей з цукровим діабетом та приготували для них гостинці на випадок гіпоглікемії.

Діти радо демонстрували свої вміння й таланти в конкурсі «Діа-

хороший настрій та надувні кульки блакитного кольору, який є символічним для цього дня.

Артур Герасимчук активно долучився до організації та проведення зібрання. Уляна Сатурська розповіла дітям мотиваційну історію життя видатного автогонщика сучасності Чарлі

бет таланту не завада», чим неабияк потішили батьків і гостей зібрання.

Завдяки об'єднанню зусиль багатьох небайдужих добровольців свято для дітей не обійшлося без подарунків і приємних несподіванок. Аніматори влаштували для дітей запальну руханку.

РОЗІГРАЛИ КУБОК РЕКТОРА З МІНІ-ФУТБОЛУ

Серед студентів Тернопільського державного медичного університету імені І.Горбачевського розіграли Кубок ректора з міні-футболу. Протистояння були запеклими та емоційними. Адже змагалися команди, які не вперше беруть участь у футбольних турнірах і показують високий рівень спортивної підготовки, та команди початківців. Змагання за звання переможця тривали у дружній атмосфері, адже такі заходи формують спритність, логічне мислення та командний дух.

У змаганнях взяли участь 17 команд, з яких — 13 українських і чотири іноземні.

У фіналі змагалися команди четвертого та п'ятого курсів медичного факультету. Матч завер-

шився з рахунком 5:1 на користь четвертокурсників. Відповідно друге місце посіли п'ятикурсники. Третє місце розіграли між собою команди третього курсу медичного факультету та четвер-

того курсу стоматологічного факультету. Представники медичного поступилися майбутнім стоматологам з рахунком 2:5.

Кращим гравцем цього турніру став Роман Хрущ.

Між вболівальниками також розіграли корпоративну футболку від UNIVER.

Переможців привітала й вручила кубок доцент кафедри патологічної анатомії із секційним курсом та судовою медициною Анна Миколенко.

Організатори Кубка ректора — представники студентського парламенту ТДМУ Назарій Савчук та Олександр Дублянський.

За здоров'ям гравців і вболівальників пильно стежили представники молодіжного крила Всеукраїнської ради реанімації, які були готові за першої потреби надати домедичну допомогу.

Добірку підготовлено за матеріалами прес-служби ТДМУ

ПЕРЕВІРЯЛИ ГОСТРОТУ ЗОРУ В ТЕРНОПОЛЯН

Знагоди Міжнародного дня сліпих студенти Тернопільського державного медичного університету імені І.Горбачевського Тетяна Карп'як, Тетяна Марчук, Валерія Петренко та Антоніна Круковець організували акцію задля перевірки гостроти зору в мешканців Тернополя.

Майбутні медики підготували інформаційні матеріали, в яких подали детальні рекомендації, як

зберегти зір, як уникнути його втрати, як робити гімнастику для очей.

Цього дня усі бажаючі мали можливість перевірити гостроту зору. Потрібно сказати, що відвідувачі торговельного центру «Орнава» з довірою ставилися до наших студентів і відважувалися перевірити зір. Якщо у когось з'ясувалися проблеми, дівчата радили звернутися до фахівців.

РОЗПОВІЛИ ШКОЛЯРАМ ПРО ПРОФІЛАКТИКУ ВІЛ/СНІД

Знагоди Всесвітнього дня боротьби з ВІЛ/СНІД студенти Тернопільського державного медичного університету імені І.Горбачевського 30 листопада в Тернопільській українській гімназії №1 імені Івана Франка прочитали лекцію щодо шляхів передачі та методи профілактики цього захворювання. Учні восьмих класів мали нагоду дізнатися більше про особливо небезпечну та невиліковну хворобу СНІД. Окрім того, студенти підготували дітям цікаву вікторину у вигляді крос-

ворду. Організатором заходу стала студентка третього курсу Ольга Кравців, а її помічниками-волонтерами були Юлія Гранчук (третьій курс) та Вероніка Рій (другий курс).

Всесвітній день боротьби з ВІЛ/СНІДом уперше відзначили 1 грудня 1988 року з ініціативи Всесвітньої організації охорони здоров'я, після того, як на зустрічі міністрів охорони здоров'я всіх країн прозвучав заклик до соціальної терпимості та розширення обміну інформацією щодо ВІЛ/СНІД.

Редактор **Г. ШОТ**
Творчий колектив: **Л. ЛУКАЩУК,**
Л. ХМІЛЯР,
М. ВАСИЛЕЧКО
Комп'ютерний набір і верстка:
Р. ГУМЕНЮК

Адреса редакції:
46001,
м. Тернопіль,
майдан Волі, 1,
тел. **52-80-09; 43-49-56**
E-mail hazeta.univer@gmail.com

Засновник:
ДВНЗ «Тернопільський
державний університет
ім. І.Я. Горбачевського
МОЗ України»
Індекс **23292**

Видавець:
ДВНЗ «Тернопільський
державний медичний
університет
ім. І.Я. Горбачевського
МОЗ України»

За точність
викладених фактів
відповідає автор.
Редакція не завжди
поділяє позицію
авторів публікацій.

Реєстраційне свідоцтво
ТР № 493-93ПР від 24.11.2010,
видане головним
управлінням юстиції у
Тернопільській області

Газета виходить
двічі на місяць
українською мовою.
Обсяг — 3,33 друк. арк.
Наклад — 1000 прим.
Замовлення № 168

Газету набрано, зверстано,
віддруковано у ДВНЗ
«Тернопільський державний
університет ім. І.Я. Горбачевського
МОЗ України».
46001, м. Тернопіль,
майдан Волі, 1.

ЗАХОДЬТЕ НА НАШ САЙТ: WWW.MEDYCHNA-AKADEMIA.TDMU.EDU.UA ТА НА СТОРІНКУ У FACEBOOK

У ПРІОРИТЕТІ – РОЗВИТОК МЕРЕЖІ СУЧАСНИХ СІЛЬСЬКИХ АМБУЛАТОРІЙ СІМЕЙНОЇ МЕДИЦИНИ

Реформування первинної ланки охорони здоров'я – процес нелегкий, а почасти й доволі болісний. На Тернопільщині впродовж кількох років створювали власну модель сімейної медицини, долаючи труднощі й перешкоди. Всі сили сконцентрували на модернізації первинної ланки, завдяки раціональному використанню вже наявних ресурсів. На створення сільської мережі первинної ланки Тернопілля й держава виділила чималу суму. Головне завдання тепер – ефективно використати ці кошти.

Найперше, що вдалося, – сформувати нову структуру первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини. Хоча збереглися в нас різні форми – дільничний педіатр і дільничний терапевт, – розповідає **заступник начальника управління охорони здоров'я облдержадміністрації Лідія Чайковська**. – На початкових етапах визначили основні засади реформування системи охорони здоров'я Тернопільщини з огляду на загальнодержавні положення, але з урахуванням власних підходів до ситуації на місцевому рівні. В основу проведених реформ були закладені потреби конкретної громади, населеного пункту. Найбільш продуктивними виявилися 2010-2014 роки. У більшості медичних закладів первинного рівня області відбулися масштабні зміни. Так при центральних районних і міських лікарнях створили 20 центрів первинної медико-санітарної допомоги, які згодом набули юридичного статусу. 2014 року зміцнили матеріально-технічну базу ФАПів та амбулаторій, оновили 432 ФАПів, у 60 провели ремонти за єврозразком. Реорганізували 44 ФАПів, які обслуговують понад тисячу мешканців, в амбулаторії загальної практики-сімейної медицини. До послуг пацієнтів стало 159 таких амбулаторій.

Розвитку сімейної медицини

на Тернопільщині сприяло й належне кадрове забезпечення кваліфікованими фахівцями, адже щороку в медичну галузь вливалось нове поповнення терапевтів і педіатрів, випускників Тернопільського медичного університету, а також Чортківського та Кременецького медичних училищ.

Медичний університет одразу долучився до процесу перетворення дільничних терапевтів і педіатрів на сімейних лікарів. Була створена кафедра сімейної медицини й в рамках спільної угоди системну підготовку за шестимісячною програмою проходили наші дільничні терапевти та педіатри. Ще один спільний проект, який стартував у ТДМУ й нині, напевно, єдиний у всій Україні – це навчально-практичні центри первинної медико-санітарної допомоги. Це – зразки тих, які повинні бути у сільській місцевості. Загалом тоді відкрили п'ять навчально-практичних центрів у різних районах області. До створення таких сільських медзакладів долучилися й деякі місцеві сільські громади, адже їх облаштували за усіма вимогами сучасної медицини й сільські мешканці отримали повноцінне медичне обслуговування. Кожен з п'яти таких центрів облаштований за типовим проектом. Це – ошатний двоповерховий будиночок з євроремонтном, на першому поверсі – кабінет лікаря. Крім ліків та інструментів, є новітній електрокардіограф і комп'ютер. Стоматологічний кабінет оснащено не гірше, ніж у місті: сучасна стоматологічна установка, набір інструментів, пломбувальні матеріали. Обладнано центр сучасними телекомунікаційними технологіями, по Skype можна спілкуватися з фахівцями університетської лікарні. На другому поверсі – житлова кімната та кухня, створені побутові умови для сімейного лікаря-практиканта. Вигода від таких центрів – обопільна. Студенти отримують знання та практичний досвід, а пацієнти – якісну медичну послугу. Якщо студент пройшов стажування в такій навчальній амбулаторії – це, по суті, вже

готовий до роботи сформований фахівець.

Нині в області працює 689 сімейних лікарів, хоча 2-3 роки тому їх було вдвічі менше. За цим параметром Тернопільщина посідає п'яте місце в державі.

Наразі в області налічують 24 центри первинної медико-санітарної допомоги, шість з них діють у складі об'єднаних територіальних громад. Деякі громади вирішили створити свої центри ПМСД, і це їхнє право, якщо вони готові виділяти кошти на утримання центрів. Загалом на Тернопільщині діє 215 амбулаторій загальної практики-сімейної медицини, 16 з яких – у місті Тернополі та 734 фельд-

шерсько-акушерські й фельдшерські пункти. Тернопільщина – одна з небагатьох областей, де на «первинці» існує доволі високий рівень укомплектування кадрами – 85 відсотків, й надалі заохочуємо молодих спеціалістів до роботи саме в сільській місцевості. Найбільш потреба у сімейних лікарях – у Кременецькому, Лановецькому, Шумському районах. Непоодинокі такі випадки, коли працівники, які віддали десятки років медицині, виїжджають за кордон, бо не в змозі утримувати сім'ю, їдуть туди, де краще – в Східну Європу, країни Балтії. Звісно, незважаючи на кадрові проблеми, не можемо залишити деякі населені пункти без лікарів, там працюють сумісники, але проблема в тому, що коли є свій сімейний лікар, якого вже знають люди у цьому селі, а він – усі їхні проблеми, то більше гарантій, що все буде гаразд зі здоров'ям людей. Для сумісника ж це є додаткове навантаження, хоча він й отримує гроші, але йому нелегко надати послуги своїм та ще й сус-

ідам. Тому й робимо наголос на випускників.

Торік налагодили співпрацю з Тернопільським державним медичним університетом імені І.Я. Горбачевського, і нині, коли маємо вільне працевлаштування, заохочуємо молодих спеціалістів до роботи в сільській місцевості привабливими умовами – помешканням з усіма зручностями тощо. На створення спроможних мереж первинної ланки в області держава виділила додатково 224 мільйони гривень і ми повинні ефективно розподілити ці кошти, зваживши на всі чинники. Плануємо за ці надходження побудувати 19 амбулаторій загальної практики-сімейної медицини із житлом для фахівців, забезпечивши їм не лише робоче місце, а й помешкання. Цього року фахівці управління охорони здоров'я вже зорганізували зустріч з майбутніми сімейними лікарями та розказували їм про ці перспективи, прагнення наблизитися до світових стандартів. Тому й створюємо комфортні умови праці, забезпечуємо медичною технікою сімейного лікаря, одночасно оптимізуємо вторинну ланку медичної допомоги, яка не повинна займатися первинним прийомом хворих. Скажімо, плануємо будувати амбулаторію сімейного лікаря із житлом у селі Стрижанці Бережанського, в Трибухівцях Бучачького, Більче-Золотому, Зозулинцях Борщівського, Базаринцях Збараського районів. Це ті села, де є амбулаторії сімейної практики, але вони існують якщо не в якихось пристосованих приміщеннях то в аварійному стані. Нині не вигідно вкладати кошти в їхню реконструкцію, бо краще побудувати нові за типовим проектом, де одна частина – це робоча зона для сімейного лікаря, а інша – помешкання. Маємо створити такі комфортні умови для сімейного лікаря, щоб він затримався в тій амбулаторії, а не поїхав у пошуку кращого життя, відпрацювавши три роки.

За словами Лідії Чайковської, Звісі центри ПМСД області, крім Борщівського, завершили процедуру перетворення в ко-

мунальні некомерційні підприємства, отримали ліцензію на медичну практику та подали пакет документів на обслуговування крайня Національною службою здоров'я. Наші сімейні лікарі на сто відсотків забезпечені комп'ютерами, які придбали за кошти громад, місцевих бюджетів, з інших надходжень. Обласна рада виділила 500 тисяч на створення електронного реєстру пацієнтів області, виділені кошти із субвенції для широкопосмугового Інтернету до кожного населеного пункту, де функціонує заклад сімейної медицини.

Уже підписано 628 тисяч декларацій про вибір лікаря, який надає первинну меддопомогу. Це є 59 відсотків від усього населення області. Наразі маємо проблему з підписанням декларацій, бо лише половина крайн їх уклала. Якщо ж сімейний лікар не зможе оформити 1800 декларацій, а це та кількість, яку декларує держава для його повноцінної роботи, то він не отримує від держави фінансування, а відповідно й зарплатню платню. Тому сімейні лікарі нині проводять роз'яснювальну роботу серед пацієнтів. Зараз «сімейники» перейшли до практики подвірних обходів, відвідують мешканців багатоквартирних будинків, хоча водночас це забире й їхній особистий час, та час, коли вони проводять роботу з пацієнтами. Також виникла така проблема, коли не всі сімейні лікарі можуть підписати 1800 декларацій, бо перед мешканцями постала проблема вибору лікаря. За нових умов право голосу має пацієнт, який сам вирішує, до кого йти. І якщо лікар його не влаштує, він може розірвати угоду. Негаразди є й у лікарів, які вийшли з декретної відпустки і не мають своїх пацієнтів, вони не можуть набрати цю кількість. За той час їхніх пацієнтів обслуговував інший лікар, тож вони уклали декларації з ним. Важко молодим сімейним лікарям, які нещодавно закінчили вищий заклад освіти та не мають досвіду. Хоча зароджується й здорова конкуренція між лікарями, власне до чого й прагнули в процесі реформи.

Лариса ЛУКАЩУК

ОБ'ЄКТИВ

Студенти медичного факультету:
Каріна ТИЧИНЬСКА та **Марта-Марія БАЗАР** – (ліворуч),
Валентин КОРОСТЕЛЬ і **Денис ОНОПРІЄНКО** (праворуч)

Фото Миколи ВАСИЛЕЧКА

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Одним з головних завдань оптимізації навчально-виховного процесу у сучасних закладах вищої освіти є сприяння особистісному розвитку студента, формування його готовності до майбутньої професії. Вивчення основних емоційних властивостей є необхідним у становленні майбутнього лікаря, а засвоєння найсуттєвіших експресивних якостей людини надає сприятливих умов спілкуванню лікаря з пацієнтом. Професійний лікар повинен володіти високим рівнем емоційної компетентності: регулювати власні емоції та розпізнавати емоції інших, вміти об'єктивно оцінювати емоційні стани, володіти методами емоційного впливу для створення сприятливого емоційного клімату як однієї зі складових лікувальної взаємодії з пацієнтом. З огляду на це актуальним є вивчення та розробка методів підвищення рівня емоційного інтелекту у студентів-медиків.

Термін «емоційний інтелект» уперше використали американські психологи П. Селовей та Дж. Мейер у середині ХХ ст. для позначення особливого комплексу психічних властивостей, таких, як вміння розбиратися у власних почуттях, вміння регулювати власні емоції та емоції інших. Вони виходили з розуміння емоційного інтелекту як здатності сприймати, оцінювати та виражати емоції, розуміти їх і користуватися ними для особистісного зростання. Емоційний інтелект, на думку Дж. Мейера має чотири складові: 1) сприйняття та ідентифікація емоцій; 2) використання емоцій для підвищення ефективності мислення й діяльності; 3) здатність розуміти, що виражає та або інша емоція, аналіз емоцій; 4) свідоме управління емоціями для особистісного зростання та покращення міжособових відносин.

Інший дослідник емоційної сфери людини Р. Бар-Он визначає емоційний інтелект, як всі некогнітивні здібності, знання та компетентність, що дають людині можливість успішно розв'язувати будь-які життєві ситуації. Він виділив п'ять складових емоційного інтелекту: 1) внутрішньоособистісний інтелект – здатність розуміти себе та управляти собою (обізнаність про власні емоції, впевненість у собі, самоповага, самоактуалізація та незалежність); 2) міжособистісний інтелект – «громадські навички» – здатність взаємодіяти і ладити з іншими (емпатія, міжособистісні стосунки, соціальна відповідальність); 3) адаптація – здатність бути гнучким і реалістичним (розв'язання проблем, оцінка реальності, гнучкість); 4) управління стресом – сфера вміння впоратися зі стресом стосується здатності витримувати стрес і контролювати себе (стійкість до стресу, контроль спонукань); 5) загальний настрій – здатність підтримувати реалістичну позитивну установку та бути задоволеним життям, приносити задоволення собі та іншим, а також з ентузіазмом і радістю віддаватися низці захоплень (щастя, оптимізм). Запро-

понована модель об'єднує знання та навички, які визначають як розумові здібності (здатність вирішувати завдання), і те, що може бути охарактеризовано як особливості особистості.

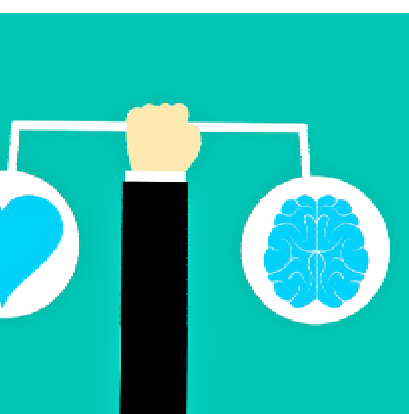
Високий рівень емоційного інтелекту є однією з головних вимог до професіоналізму та особистісних якостей лікаря. Це пояснюється тим, що професіоналізм лікаря вбирає в себе не лише ефективно виконання професійної діяльності, а й зрілість особистості фахівця, поєднання професійно важливих якостей з психологічними в процесі кваліфікованої лікувальної взаємодії. Професійна компетентність лікаря формується на основі набутого ним практичного досвіду та обумовлює його професійну майстерність. Її джерелом виступають не лише особисті якості лікаря, а й його професійні компетентності, які представлені системою знань про емоції, їх розвиток; вміннями та способами аналізу емоцій; усвідомленням своїх емоцій та емоцій інших, вмінням визначити їх, керувати емоціями, як власними, так і емоціями інших, визначити джерело та причину їх виникнення, а також адекватним виразом емоцій (навички рефлексії, саморегуляції та експресивності), розвиток яких загалом сприяє емоційній відкритості та емоційній емпатії лікаря.

Емоційна компетентність лікаря передбачає здатність зберігати спокій або уникати роздратування, депресії чи тривоги. Стан емоційного стресу (чи емоційної напруги) у ситуаціях підвищеної відповідальності за успіх у професійній діяльності, у ситуаціях травмуючого психічного впливу (втрата близької людини, образа, приниження тощо) супроводжується негативним ставленням лікаря до тих чи інших життєвих ситуацій, до своєї діяльності та до своїх проявів у них. Це негативне ставлення виражається у вигляді суб'єктивних переживань: страху, гніву,

відчаю, хвилювання, пригніченості тощо.

Емоційна компетентність лікаря – це цілісний та динамічний психологічний комплекс, який має свою структуру, та розглядається як система з чотирьох основних елементів: розпізнавання та розуміння власних емоцій і почуттів, керування власними емоціями, розпізнавання й розуміння емоцій інших та керування емоціями інших.

Емоційне вигорання характерне для лікарів-професіоналів, які віддані своїй шляхетній та відповідальній справі, своєму фаху. Прикметною його ознакою стає своєрідне зникнення емоційних переживань або їх деформація. Лікар постійно відчуває втому, виснаження, особливо після активної професійної діяльності, що може з часом призвести до виникнення психосоматичних

проблем зі здоров'ям. Іншою ознакою професійного емоційного вигорання є негативне ставлення до пацієнтів та до діяльності загалом, поверхневе виконання своїх професійних обов'язків.

З огляду на важливість вивчення рівня емоційного інтелекту на ранніх етапах формування професійних навичок лікаря, кафедра фізіології з основами біоетики та біобезпеки провела дослідження зв'язку рівня емоційного інтелекту студентів-медиків з їх академічною успішністю. В обстежуваних визначали такі складові емоційного інтелекту: «ідентифікація емоцій», «використання емоцій у розв'язанні проблем», «розуміння та аналіз емоцій», «свідоме управління емоціями». Отримані результати порівнювали з рівнем академічної успішності студентів.

У результаті дослідження встановлено, що у студентів з високим рівнем академічної успішності результат за шкалою «розуміння та аналіз емоцій» був у середньому на 41 відсоток вищий, ніж у студентів з низькою успішністю. Ця шкала оцінює здатність студентів інтерпретувати значні зміни емоцій, розуміти причинно-наслідкові зв'язки (наприклад, смуток унаслідок втрати близьких), розуміти відмінності між різними за назвою, але близькими за змістом емоціями (скажімо, симпатія та любов),

здатність розуміти комплекс почуттів (як-от, одночасно любові та ненависті або комбінацію страху та здивування), здатність розпізнавати неочікувані зміни емоцій (наприклад, від гніву до задоволення, або від гніву до збентеження). Перелічені здібності та якості емоційного інтелекту об'єднують терміном «емпатія». Під емпатією (від грец. empatheia – співчуття) розуміють здатність людини відчувати та аналізувати емоційний стан інших людей. У медицині термін «емпатія» має дещо інший відтінок: «клінічну емпатію» визначають як адекватне розуміння внутрішніх психічних процесів пацієнта стосовно його проблем зі здоров'ям.

Відповідно до отриманих результатів, задля покращення якості професійності майбутніх медиків і формування готовності до умов праці, слід покращувати їхню емоційну компетентність та рівень емпатії.

Студенти з високою успішністю отримали на 32 відсотки вищий бал за шкалою «використання емоцій у розв'язанні проблем» порівняно зі студентами з низькою успішністю. Результат за цією шкалою формувався на основі здатності студентів використовувати емоції для спрямування уваги на пріоритетні для роздумів речі, застосовувати емоції для покращення мислення та пам'яті.

Результат за шкалою «ідентифікація емоцій» виявився на 26 відсотків вищий у студентів з високою успішністю, порівняно зі студентами з низькою успішністю. Згадана шкала відповідає за оцінку здібностей ідентифікувати емоції у фізіологічних станах, відчуттях, роздумах, здатності ідентифікувати емоції інших людей через їхній вигляд, мову, поведінку, здібність точно виражати власні емоції та потреби, пов'язані з ними, здатності відрізнити точні та неточні емоційні прояви, а також справжні та вдані емоції інших людей.

На 20 відсотків кращим виявився результат за шкалою «свідоме управління емоціями» у студентів з високою успішністю, ніж у студентів з низькою успішністю. Ця шкала оцінює здатність майбутніх медиків керувати своїми й чужими емоціями, знижувати вплив негативних емоцій та посилювати позитивні емоції без пригнічення інформації, яку вони можуть передати.

Під час дослідження 42 відсотки студентів з високою академічною успішністю отримали відмінний загальний результат тестування емоційного інтелекту, 53 відсотки студентів з високою успішністю склали цей тест на задовільний результат і лише 15 відсотків з них отримали низький результат. Студенти з низькою академічною успішністю зас-

відчили гірший показник: 9% склали на відмінний, 48% отримали задовільний, а 43% показали низький результат тестування на емоційний інтелект.

При оцінці результатів ми встановили, що студенти з високою успішністю продемонстрували кращий результат за всіма складовими тесту. Найбільшу різницю виявлено в результатах за шкалами «розуміння та аналіз емоцій» та «використання емоцій у розв'язанні проблем». Наше дослідження доводить, що емоційний інтелект має вирішальне значення не тільки в роботі лікарів-професіоналів, а також на етапі навчання студентів-медиків під час формування їхніх професійних навичок.

Психологічними умовами розвитку особистісних і професійних якостей майбутнього спеціаліста є специфічні умови освітнього процесу, які ініціюють розвиток особистісних та професійно важливих якостей особистості. Такими психологічними умовами розвитку емпатійності є діалогізація освітнього процесу та моделювання навчально-професійних ситуацій, з якими майбутнім лікарям доведеться зіткнутися в практичній діяльності. Такий підхід сприяє адекватній оцінці ними своїх професійних якостей та здібностей, з'ясуванню власної відповідності професійним вимогам, що суттєво стимулює професійне самовизначення й розвиток професійної ідентичності. Ефективним засобом такого моделювання є виробнича практика, яку проводять на базі лікувальних установ та яка дає змогу студентам випробувати свої можливості в реальному виконанні функціональних обов'язків лікаря. Під час занять з фундаментальних дисциплін слід також проводити моделювання максимально деталізованих клінічних ситуацій та давати студентам можливість розробляти власний план дій, м'яко спрямовуючи розвиток їхньої емоційної компетентності, емпатійності та деонтологічних навичок.

Сучасним і перспективним методом моделювання професійної діяльності є застосування симуляційних технологій у навчальному процесі. Завдяки використанню подібних методик студенти мають змогу відпрацювати професійні навички у симуляційному центрі під час виконання максимально деталізованих і наближених до реальних умов завдань. Це сприяє формуванню професіоналізму майбутніх медиків та їхньої готовності діяти у складних і емоційно напружених ситуаціях.

Степан ВАДЗЮК,
завідувач кафедри
фізіології з основами
біоетики та біобезпеки
ТДМУ, професор,
Петро ТАБАС,
аспірант

НАЗАР КОВБАСА: «СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ – ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ»

Назар Ковбаса – студент 2 курсу стоматологічного факультету, заступник голови студентського парламенту ТДМУ, учасник нещодавнього Всеукраїнського форуму студентського самоврядування у Сумах. Про враження від форуму, навчання та насичене студентське життя загалом, про цікаві проекти й плани на майбутнє повели розмову з Назаром.

– Всеукраїнський форум студентського самоврядування був чистильним?

– Так, він зібрав 179 учасників з усієї України. Наш університет представляли голова студентського парламенту Романа Павлюк і я. Захід відбувся з ініціативи громадських організацій «Студентське братство Сумщини» та «Місто розумних», за підтримки Британської Ради в Україні, Міністерства молоді та спорту України й управління молоді та спорту Сумської облдержадміністрації. Ми слухали лекції спікерів, серед яких були директор Британської ради в Україні Саймон Вільямс, автори успішних і соціально корисних студентських проектів, представники профільних міністерств, відомі медійники. Грالی в симуляційну гру «Останній студент», сенс якої полягав в участі у студентському житті умовного університету та яка була наповнена різними квестами, цікавими завданнями й навіть голосуваннями, результатом яких впливав на життя «вишу». Ми також поспілкувалися з пред-

ставниками Національної спілки студентів Великої Британії, які розповіли про особливості роботи органів студентського самоврядування в їх країні.

Мені дуже сподобалася чітка організація форуму. Кожен день був спланований, кожен захід прописаний похвилинно, всі лекції – актуальними та корисними. Ми отримали багато корисної інформації про функціонування студентського самоврядування, збагатилися досвідом і новими креативними ідеями. Під час оглядової екскурсії ознайомилися з історико-архітектурними пам'ятками Сум.

– Цьогоріч студентський парламент ТДМУ активно долучився до організації Дня відкритих дверей у новому форматі.

– Так, майбутні лікарі та фармацевти багато спілкувалися з абітурієнтами, розповідаючи їм про альма-матер і переваги навчання в ТДМУ, що впродовж кількох років є лідером серед закладів вищої освіти в Україні, про молодіжні програми та проекти, в яких студенти беруть участь. Гостей також зацікавили локації з муляжами й медичним обладнанням, де студенти-медики проводили майстер-класи, демонструючи здобуті знання й практичні навички. На жаль, у деяких університетах дні відкритих дверей відбуваються за стандартним і вже застарілим форматом, в якому мало цікавого та пізнавального. На мою думку, такі заходи, навпаки, зачиняють двері до університету.

– Знаєте про це з власного досвіду?

– Так. Обдумуючи, куди по-

дати документи, я побував на Дні відкритих дверей в одному із сусідніх університетів і повернувся додому розчарованим. Лекції, які нам прочитали, були малоінформативні, незрозумілою для абітурієнтів залишилася інфраструктура закладу та я не побачив там студентського самоврядування, а це важливий чинник розвитку якісної освіти. В ТДМУ він діє. З першого курсу я активно співпрацював зі студентським парламентом, що координує роботу всіх органів студентського самоврядування й бере активну участь в організації та проведенні заходів, покликаних всебічно сприяти навчальній, науковій, громадській, спортивній та творчій активності студентів.

– Які напрямки роботи студпарламенту вам найбільшці?

– Наразі зосередився на проєктах, пов'язаних з навчальним процесом і науковими дослідженнями. Один з них, приміром, передбачає введення в практику опитування студентів про якість лекцій з дисципліни, з якої вони складатимуть іспит. Приємно, що ця ініціатива знайшла підтримку адміністрації ТДМУ. Близькі мені також питання, що стосуються організації побуту студентів, які, як і я, проживають в гуртожитку.

– Звідки ж ви приїхали на навчання до ТДМУ?

– З Кривого Рогу. В рідному місті закінчив Криворізький гуманітарно-технічний ліцей, який дає добрі знання для вступу на технічні та гуманітарні спеціальності. В ліцеї спочатку більше цікавився гуманітарними науками, згодом захопився матема-

тикою та інформатикою. Чому вирішив здобувати вищу медичну освіту? Можливо, тому, що виріс у родині лікарів. Мої батьки свого часу закінчили Харківський національний медичний університет. Тато – лікар-травматолог, працює в лікарні, мама – стоматолог. Але свій вибір я зробив самостійно. Батьки не наполягали й не відмовляли, та коли сказав, що вступатиму до медичного університету, – підтримали моє рішення. Медицина мені цікава, але я також бачу, що нашій сфері охорони здоров'я потрібні зміни. Зокрема, надзвичайно важливим є впровадження електронних інформаційних ресурсів. Коли на зміну паперовим довідкам, карткам, випискам та іншій медичній документації прийде єдина електронна база, користуватися якою зможуть у кожному медичному закладі, це значно спростить звітність і зменшить кількість заповнення паперів. А вже зараз лікарі вручну заповнюють десятки форм. Система електронної медицини дозволить позбутися зайвої паперової тяганини й лікар приділятиме більше уваги пацієнтам. Це один з важливих кроків до якісної медицини, який я, як майбутній лікар, схвалюю.

– Для навчання ви обрали ТДМУ...

– ... і з кожним днем переконаюся, що не помилюся з вибором. У ТДМУ – сучасна та якісна система навчання, а це – головне для студента. І Тернопіль мені дуже подобається. Комфортне місто. Не впевнений, що так само добре почувався б, приміром, у Львові чи в Києві. Не дуже люблю гамір великих міст.

– Який наймальовничіший куточок Тернополя для вас?

– Середмістя та камерні вулички за театром, де панує особлива атмосфера, позбавлена туристичного пафосу, де відчувається подих історії.

– Ваші студентські будні вельми насичені. Як відпочиваєте?

– Люблю читати, але не художню, а наукову літературу. «Рефлекс головного мозку» І.М. Сеченова, праці І.П. Павлова – це класика медицини. Не оминаю увагою також книги з програмування, інформатики. Коли є час і бажання – граю на гітарі. Вдома я закінчив музичну школу по класу гітари, виступав у складі музичного гурту. Інше моє захоплення – подорожі. Багато мандрував ще під час навчання в ліцеї. Приміром, їздив до літнього мовного табору в Празі, де нас навчали англійської мови цієї країни. До Німеччини та Австрії – автобусом на вихідні. Побував у Дрездені, Берліні, Відні – прекрасних містах, сучасних і давніх водночас.

– Із запровадженням безвізового режиму подорожувати стало простіше. Ви вже скористалися безвізом?

– Ще не встиг. Цьогоріч використав літні канікули, щоб краще ознайомитися з роботою стоматологічної клініки та відпрацювати мануальні навички. Стоматологія мені подобається. Вона дуже різнопланова й усі її напрямки важливі, потрібні та доповнюють одне одного.

– Ваш улюблений афоризм?

– Або ми щось змінюємо, або нам все подобається. З цим гаслом я прийшов в студпарламент.

Лідія ХМІЛЯР

ДОБРОЧИННІСТЬ

ВЛАШТУВАЛИ СВЯТО ДЛЯ ДІТОК, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В КРИТИЧНІЙ СИТУАЦІЇ

Доброю традицією в Тернопільському державному медичному університеті імені І.Горбачевського є волонтерська й добродійна діяльність. Цей напрямок зараз доволі популярний. У такий спосіб майбутні лікарі вчаться бути милосердними й розвивають необхідну в їхній подальшій професійній діяльності емпатію.

Під час чергового зібрання волонтерської команди нашого університету одна з її учасниць – Тетяна Горбатенко розповіла про центр соціально-психологічної реабілітації дітей, що на вулиці Стрімкій, 6. Попередньо вона поспілкувалася з директором закладу й з'ясувала, які потреби має

малеча. Насамперед діткам потрібні були засоби гігієни та одягу. Волонтерська команда ТДМУ ухвалила зорганізувати добродійну акцію зі збору цих речей.

«Організували серед студентів

і викладачів збір необхідного. Волонтери щодня після занять чергували в кабінеті центру виховної роботи та культурного розвитку, збираючи й сортуючи все. Висловлюємо подяку тим, хто

долучився, зокрема, студентам 20-ї та 24-ї груп шостого курсу, 25-ї групи п'ятого курсу медичного факультету, 4-ї групи другого курсу спеціальності «Фізична реабілітація», кафедрі інфекційних хвороб, студентам 114-ї групи. Спільними зусиллями всіх небайдужих хлопчики та дівчатка отримали запаси дитячого порошку, шампуню, мила, зубної пасти, щіток, губок, серветок, туалетного паперу та одягу. Коли було все зібрано, наша команда завітала до 29 слухачів з лекцією про особисту гігієну. Також для дітей зорганізували тематичні ігри, квести, підготували загадки, мультфільми. Маленькі слухачі були дуже активні, йшли на контакт, проявляли ініціативу, охоче спілкувалися», – розповіла Мар'яна Позунь.

Великий внесок в організацію акції зробили Мар'яна Позунь, Олександр Сагайдак, Надія Заставна, Назарій Савчук, Тетяна Горбатенко, Соломія Кравчук, Антон Бур, Олена Сmacher, Олена Висоцька.

Студенти передали притулку також придбані примірники дитячої книжки Василя Ярмуша «Кіт Мацько». Нагадаємо, що під час декади відкритих дверей у бібліотеці ТДМУ донька письменника – Мирослава Ярмуш розповіла, що її батько прагнув донести свою любов до дітей через власні твори. Вона вирішила втілити його мрію завдяки виданню та продажу книг письменника з благоїднійною складовою. Пані Мирослава зазначила, що 50 відсотків вартості від книг йдуть на підтримку обдарованої дитини-сироти або ж дитини з особливими потребами. Всі кошти донька письменника передає адресно дітям. Інші 50 відсотків вкладає у друк наступного тиражу дитячої книги.

Прес-служба ТДМУ

Сьогодні до «Вітальні» запросили завідувача кафедри мікробіології, вірусології та імунології ТДМУ, професора Сергія Івановича Климнюка. Його науковий доробок вагомий – понад сотня наукових праць і навчально-методичних посібників, сім авторських свідоцтв на винаходи. За книгами, які вийшли в його співавторстві з іншими вченими – «Мікробіологія. Вірусологія. Імунологія» та «Практична мікробіологія» навчаються студенти всіх медичних вишів України. Плідним дослідженням у сфері мікробіології, шляхетній місії виховання майбутньої еліти нашої медицини Сергій Іванович присвятив майже половину свого життя. Коли ж випадає вільна хвилина, він бере до рук інструмент свого дитинства – скрипку, і щемлива мелодія гріє душу.

У затишному кабінеті Сергія Івановича поряд з науковою літературою «поселилися» й томики поетичних творів, багато зарубіжних і вітчизняних журналів, ілюстрованих видань з репродукціями відомих художників. На одній з полиць помічаю «Рубаї» Омара Хайяма. Господар кабінету зауважує мою

ного свої прагнення чи критерії цього поняття. Слава – це субстанція, чимось схожа на тополіний пух, який ще тримається дерева, а вже через кілька хвилин розлетиться світами й не впіймати його. Тому вона мене не тривожить, мені байдуже, бо роблю те, що лежить мені до душі, й намагаюся свою справу

Сергій КЛИМНЮК з батьками (1955 р.)

цікавість і у відповідь цитує відомі рядки поетичних творів Ліни Костенко, Роберта Бернса, Шарля Бодлера... З цього розпочалася наша розмова.

«РОБЛЮ ТЕ, ЩО ЛЕЖИТЬ МЕНІ ДО ДУШІ, Й НАМАГАЮСЯ СВОЮ СПРАВУ ВИКОНАТИ ЯКНАЙКРАЩЕ»

– Хто з поетів вам найближчий, Сергію Івановичу?

– У кожний з періодів мого життя інтерес викликає хтось один. Наразі це Омар Хайям, якого я й раніше читав, але це вже сучасне українське видання. Цю книжку мені подарував наш докторант з Узбекистану. Він знайшов ці рубаї саме українською, а я, коли маю хвилину часу, перегорну сторінку-другу та навіть щось вивчу напам'ять. Рубаї – невеликий поетичний твір, але дуже влучний за своєю суттю. Хоча спеціально не шукаю якихось особливих висловів чи афоризмів, що потрапляє в поле зору, те й читаю та запам'ятовую, ось приміром останні: «У безвісті живи, за славою не квапся, вона, коли помреш, знайде тебе сама». Мені подобаються ці рядки.

– Як ставитесь до слави?

– Гадаю, немає людини, яка не хоче, щоб її якось похвалили чи навіть відзначили. Але в кож-

виконати якнайкраще. Ви зауважили, що в кабінеті багато картин, репродукцій відомих художників. Їх я використовую на своїх лекціях. Дуже люблю живопис, зокрема нідерландського художника Босха, й свої заняття ілюструю його картинами. Це створює образність. Знаходжу картину, її літературне підтвердження, зокрема, те, що стосується мікробіології. І одразу зреалізую дві мети – студент може розвинути свій естетичний потенціал, бо він ніколи не чув, хто такий Босх, і краще засвоїти лекційний матеріал. Мені пощастило побувати на батьківщині деяких відомих художників і привезти звідти багато альбомів, репродукцій. Зауважу, що це привертає не лише увагу студентів до мікробіології як науки, а ще й вносить у навчальний процес нотку національної автентичності. Так виникає інтерес до цієї науки, власне, те, до чого я й прагну. Аби викликати зацікавленість, часто запитую, звідки родом студент і чи він знає, які інфекційні захворювання переважають в його країні. Коли проводимо наукові конференції, то трапляється, що студенти різних країн розповідають про недуги та особливості захворювань тих держав, звідки вони приїхали. Така практика оживляє сухий лекційний матеріал і змушує студентів мислити, вступати в діалог. Коли юнаки та дівчата приходять до мене на лекцію вперше, то цитую вірш американського автора Гіларя Беллока з часів, коли я ще був аспірантом: «Мікроб так мал, що

Професор Сергій КЛИМНЮК:

даже Бог его увидитъ би не смог, но легендарный Левенгук, отец оптических наук, создал волшебный микроскоп, просмотрен будет и микроб». На одній з перших лекцій пропоную студентам: «Хто цей вірш процитує англійською, то на іспитах одразу матиме п'ятірку», але жоден ще не примудрився вивчити вірш, хоча книжка з ним завжди у мене на столі.

У нас є девіз кафедри. Ми оформили його в рамку та розмістили поруч з моїм кабінетом. Це слова батька світової мікробіології Луї Пастера: «Панове, за мікробами останнє слово» українською, англійською, французькою мовами. Щоб перевірити, чи студенти ознайомлюються з цією демонстрацією, що для них присвячуємо, я інколи, так між іншим, на практичному занятті запитую: «Яке гасло кафедри?»

Сергій КЛИМНЮК (1959 р.)

Звучать різні відповіді, але не такі, як насправді. Що ж, сподіватимемося, що студенти їх вивчать таки.

«МИ НЕ МОЖЕМО ЗМУСИТИ СТУДЕНТА ВЧИТИСЯ, АЛЕ У НАШИХ СИЛАХ НАВЧИТИ ЙОГО ЗДОБУВАТИ ЗНАННЯ»

– Мікробіологія – складна та вкрай важлива наука, але, як з'ясувалося, не така вже й вона нудна. Суть лише в тому, як подати матеріал. Чим же зацікавлюєте тих, хто вперше переступає поріг вашої кафедри?

– Я виробив свій підхід до викладання мікробіології та наголошую на тому, що є якісь кардинальні речі, які принципово важливо знати, а є дрібниці, на яких менше концентрую увагу. В цьому мені допомагають англійські видання. Зараз, до сло-

бораторні дослідження потрібно зробити?» «Взяти матеріал для мазка». «Якщо взяти мазок, то що на ньому можна побачити?» Кожен студент повинен пам'ятати, що це єдиний серед усіх збудників, які оточені капсулою. Якщо ж студент на дошці намалює мікроб, оточений капсулою, то й відповідь позитивна. Для діагностики це не основний показник, але один з чинників, щоб запідозрити, що ця недуга викликана саме збудником

ва, разом зі своїм колегою готую для наших студентів такий англійський підручник. Щоб захопити їх і викликати цікавість до цієї науки, на першому занятті запитую, які інфекційні хвороби вони знають, хтось згадує, а хтось ні. Скажімо, йде заняття з кокових інфекцій, зокрема, тема «Стафілококи». Спочатку даю орієнтири, які можуть викликати в пам'яті певні асоціації, коли важко згадати саму назву захворювання. Згодом намагаюся пояснити семантику слова, щоб легше запам'яталися терміни. Студентам така система подобається. Вже з перших кроків

газової анаеробної інфекції. «Чому ці мікроби взагалі викликають газову гангрену?», – не припиняю діалог. До слова, це питання чи не щорічно зустрічається на іспитах «Крок». «Тому що вони містять лецитиназу, фермент, який розщеплює лецитин». «На якому середовищі перевіряється?». «На жовтковому агарі». «Як виглядає?». І одразу даю презентацію тексту, малюнка. По суті, всі відповіді на питання, які ставлю студентам, висвітлюються на екрані, потрібно лише їх розпізнати. І хто вловлює цю особливість чи можливість «зчитувати» інформацію,

Сергій КЛИМНЮК з батьками в Монголії (1966 р.)

нашої науки намагаюся привчати їх до практики, тобто, показати практичне застосування того, що вивчаємо на занятті. Ось тема: «Газова анаеробна інфекція» й одразу – випадок з життя. Трапилася автомобільна аварія, травмований отримав відкриту рану стегна, а через тиждень – набряк, гнійні виділення з рани, неприємний запах, крепітація. Яка хвороба, хто дасть відповідь? Більшість студентів здогадуються та, оцінивши симптоматику, відповідають, що це й справді газова гангрена. Але я завжди намагаюся, щоб вони довели справу до суті. «Які ла-

завжди у виграші. Це згодиться йому на все життя. Викладачі нашої кафедри свого часу заклали доволі велику базу таких мультимедійних лекцій, презентацій, добами не спали й, певна річ, хочеться, аби студенти хоча б частину цього матеріалу освоїли. Так трапилося, що для англійських студентів ми підготували більше презентацій, ніж для українських, але така форма подачі матеріалу дуже зручна і для студента, і для викладача.

– Здається, наш університет став одним з перших вишів в Україні, де розпочали викладання англійською мовою?

«НАЙКРАЩЕ ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ – ЦЕ БАЖАННЯ ПРАЦЮВАТИ»

— Це був доволі непростий процес імплементації нашої вищої освіти в англomовне середовище, налагодження та організація викладання іноземною мовою. Пригадую 1997-1998 рік, часи, коли до стерня управління університетом став Леонід Якимович Ковальчук. Він запросив мене та професора І.О. Ситника, доц. І.А. Прокоп, доцента Р.Я. Кушнір допомогти зорганізувати цю справу. В Україні вже були вищі, які навчали іноземних студентів і мали певний досвід у цій царині. Отож наша невеличка група — я, Роман Яремович Кушнір та Ірина Антонівна Прокоп з кафедри іноземних мов поїхали до одеських колег запозичувати досвід викладання англійською. Ми ознайомилися, як вони працюють, подарували вони нам кілька методичних роз-

просто не потрібні. Побудована у вигляді слайдів, які коментую. Ось перший слайд цієї лекції, на якому зобразив об'ємну кольорову діаграму. Далі йде слайд з картиною «Тріумф смерті». І справа аж ніяк не в тому, аби запам'ятати ім'я автора чи назву картини, а, власне, сконцентрувати та зберегти в пам'яті ті відчуття, які вона викликає. Чума, яка винищувала тисячами, й жах в очах людей, що викликала ця хвороба. Потім демонструю слайди з картинками, що вивчає мікробіологія, які є галузі цієї науки, зображені у вигляді хмарок, щоб студент краще візуально запам'ятав. Відтак переходжу до кожного періоду розвитку мікробіології. Розпочинаю розповіддю про голандського вченого Антоні ван Левенгука, який з нікому невідомого торговця ма-

Сергій КЛИМНЮК під час навчання в аспірантурі (1978 р.)

відповів, що «в нас нині багато людей, хворих на туберкульоз». Мені ж подумалося, що його відповідь дуже влучна, бо в ній перегукується те, до чого прагнемо в своїх лекціях — минуле й проблеми сучасності.

Особливу увагу намагаюся привернути до наших українських вчених. Це — мікробіолог Сергій Миколайович Виноградський, чиє ім'я носить товариство мікробіологів України. Визначна постать Лев Васильович Громашевський — розробник вчення про механізм передачі інфекції та наукової класифікації інфекційних хвороб. Інколи дозволяю собі розповіді з власного життя, приміром, коли подаю матеріал про відомого вченого, засновника української бактеріології, мікробіолога, першого президента академії медичних наук України Данила Кириловича Заболотного. Інститут мікробіології та вірусології НАН України носить його ім'я. Також я демонструю слайди з музею-садиби в селі Чоботарка, а нині Заболотне. Розповідаю студентам історію, як одного разу після якогось з'їзду чи конференції поїхали туди на екскурсію — немов живий він сидить у парусиновому костюмі, щось пише, а поруч — пацієнт, що прийшов на прийом. Закінчую лекцію такою фразою: «Якщо маєте складнощі в розумінні лекційного матеріалу, спробуйте прочитати ознайомлювальний матеріал напередодні лекції, будь ласка, знайдіть час зробити це добре». Головне завдання, яке ставлю перед кожною лекцією — вдихнути життя в цю науку, щоб студенти йшли на заняття з радістю.

**«УСІ МОЇ
ДОСЯГНЕННЯ – ЦЕ
ВЕЛИКА ЗАСЛУГА
МОЇХ
НАСТАВНИКІВ»**

— Як до вас прийшло розуміння, що мікробіологія

пи, які пройшов у своєму житті аж до захисту докторської — це велика заслуга моїх наставників — професора Івана Олександровича Ситника та доцента Михайла Степановича Творка.

Вступаючи до медінституту я мріяв, як батько, стати хірургом. Він з часу нашого переїзду до Тернополя, по суті, все життя пропрацював у колишній залізничній лікарні. От я й подав заяву та вступив до субординатури з хірургії. Тоді моїми вчителями були професор Г.А. Сардак, доценти В.Б. Гоцинський, Ю.М. Саюк, В.С. Курко. Я так хотів бути хірургом, що повсякчас лише про це й думав, навчився виконувати чимало хірургічних маніпуляцій. І ось одного разу старші колеги дозволили мені в товаристві однокурсника провести перше самостійне інвазивне втручання — внутріартеріальне введення речовини. Кладемо хворого, готуємо систему, обережно вводимо голку через шкіру і в той момент, коли проникаємо у вену, хворий піднімається зі стола та починає галасувати. Звісно, ми не чекали такого повороту подій. Це не змінило мого бажання стати хірургом, але дещо насторожило. Далі ж усе розгорталося, мов у круговерті. За півроку до розподілу нас збирає професор І.О. Ситник і пропонує мені та ще

може стати справою всього життя?

— 1967 року я закінчив Тернопільський медичний інститут і з цього часу, коли вступив до аспірантури, працюю на одному місці, щоправда, на різних посадах. Згадую часи, коли я сам був студентом і з'явився у нас такий предмет, як мікробіологія. Тоді вона здавалася мені найстрашнішою наукою. Багато мікробів, їх різновидів, здається, вивчив, як написано в підручнику, але в пам'яті усе переплелось. Це зараз для мене все відомо, і я на-

У мікробіологічній лабораторії: (зліва направо) Сергій КЛИМНЮК, асистент Леніна ФЕЩЕНКО, доцент Ельвіра КОВАНОВА, професор Іван СИТНИК, асистент Світлана КАЛАШНИК

магаюся систематизувати знання для студентів, щось спростити, а на чомусь акцентувати увагу з допомогою різних засобів. Хоч і в мене були чудові вчителі — професор Іван Олександрович Ситник, доцент Михайло Степанович Творко, він і нині працює у нас на кафедрі, доцент Ельвіра Миколаївна Кованова, яка вже на заслуженому відпочинку, але й зараз приходиться, пише статті, не полишає наукову діяльність, Світлана Олександрівна Калашник. Узагалі ж я з гордістю та особливим трепетом згадую своїх вчителів, бо завдяки їм я відбувся як науковець, нині подумки згадую їхні лекції, настанови. Всі мої досягнення та ета-

одному однокурсникові місце в аспірантурі з мікробіології. До того під час розподілу я написав заяву, що маю бажання працювати на флоті хірургом. Це була батькова мрія — плавати на кораблі. От я й вирішив собі спробувати, мені це було цікаво. Та за кілька тижнів надійшов листповідомлення, що хірурги там не потрібні. Залишитися в Тернополі вагомим причин не було — батьки здорові, дітьми не обтяжений, отож збираюся їхати працювати хірургом на Черкащину. У січні знову викликає мене до себе професор Ситник і пропонує вступити до аспірантури з мікробіології. Що робити, як діяти?

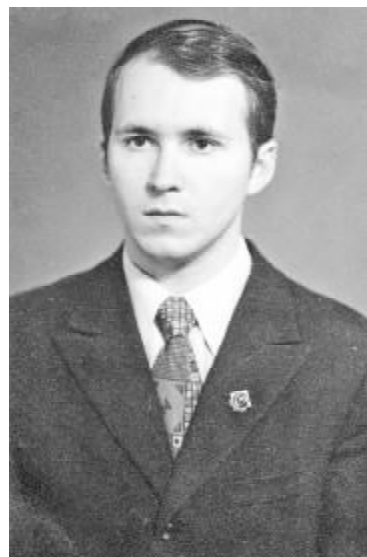
(Продовження на стор. 8)

Сергій КЛИМНЮК (третій ліворуч) серед однокурсників (1971 р.)

робок, але ж потрібно своє започаткувати. У ті часи ми користувалися класичним підручником мікробіології П'яткіна. Я поїздив Києвом, Вінницею, Тернополем, і нарешті в свого племінника знайшов англomовну книжку видавництва «Мир», «відсканував» і зробив з неї матеріал для майбутніх лекцій та практичних занять. У ці матеріали ввійшла чи не вся мікробіологія. Додати малюнки та слайди вже було справою техніки, сім за комп'ютер і знайшов потрібне. Єдине, в чому виявилася проблема, — лабораторна діагностика, але раптом я знаходжу переклад російськомовної книжки «Практикум з мікробіології» під редакцією проф. Ю.С. Кривошеїна, сканую цю книжку та маю всю практичну частину цієї дисципліни. Перші лекції читав лише я — спочатку добирав англomовну текстівку, але коли зрозумів, що в них дуже багато тексту, почав наповнювати їх малюнками. Ось зараз, наприклад, у мене на комп'ютері лекція «Значення мікробіології в повсякденній життєдіяльності лікаря». Вона ідентична і для українських, і для англomовних студентів. Хоч для них я вже давно не пишу текстів, бо вони мені

нуфактури став першовідкривачем мікробів і мікроскопа, а далі Луї Пастер, й зображення, як він вакцинує першого хлопчика від сказу, ще нічого не знаючи про віруси, вони будуть відкриті лише через тридцять років. А ось з'являється на екрані відома постать — Роберт Кох. Коли нещодавно проводили конференцію для студентів і найкращим вручали грамоти, запитуючи їх, чому вони вирішили обрати для презентації того чи іншого вченого, то студент, який «обрав» Коха

Сергій КЛИМНЮК (1974 р.)

ПРОФЕСОР СЕРГІЙ КЛИМНЮК: «НАЙКРАЩЕ ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ – ЦЕ БАЖАННЯ ПРАЦЮВАТИ»

(Закінчення. Поч. на стор. 6-7)

Скликаємо сімейну раду: сидить мій батько – хірург, який все життя мав наукою та навіть захистив кандидатську, мати – лікар-рентгенолог, мій товариш і, звісно, я. Друг мій, Андрій Семенович, каже: «Ти, як знаєш, а я хочу бути лише хірургом або ж ортопедом, тому поїду на Кіровоградщину». Забігаючи наперед, скажу, що його мрія здійснилися й нині він головний ортопед Кіровоградської області. Мені ж батько каже: «Ти, Сергію, не поспішай, вступи до аспірантури, як пропонує професор, захистиш дисертацію, а там перейдеш до своєї хірургії».

«РОЗГОРТАЮ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ, А ТАМ ЧИ НЕ НА ПЕРШІЙ СТОРИЦІ – «АДАПТАЦІЯ МІКРОБІВ»

– Але ви так і не стали хірургом.

– Знаєте, мікробіологія так захопила, що ніколи було про це й думати. Щойно вступив до аспірантури, професор Іван Олександрович Ситник одразу ж запропонував розпочати роботу над кандидатською дисертацією. Тож днював і ночував в лабораторії. Тоді ж проводив свої дослідження для докторської дисертації професор, академік Михайло Антонович Андрейчин. Багато цінних порад я отримав від нього. Фактично так розпочалося моє входження в світ мікробіології, який бере тебе у свій полон і вже нізащо не хоче відпускати. Один з напрямків моєї кандидатської роботи – комбінована дія антибіотиків і жовчних кислот на стафілококи. Виявляється, що жовчні кислоти, які є детергентами, можуть змінювати активність антибіотиків. І тоді постає запитання: а мікроби якось діють на ці жовчні кислоти? Це вже згодом усім стало відомо, що мікроби сприяють утворенню камінців у жовчному міхурі, позаяк відбувається порушення метаболізму жовчних кислот. В ті ж часи потрібно було науково обґрунтувати й довести, а чи можуть вони засвоювати їх якимось чином? Починаю адаптувати ці мікроби до жовчних кислот, культивуючи їх при постійно зростаючій концентрації, а потім виникає потреба виміряти залишкову концентрацію жовчних кислот у тому

Нарада завідувачів кафедр. (Зліва направо): професор Сергій КЛИМНЮК (перший), академік НАН України, директор Інституту мікробіології та вірусології ім. Д.К. Заболотного Валентин ПІДГОРСЬКИЙ (другий), академік НАН України, академік НАМН України Володимир ШИРОБОКОВ (сьомий)

бульйоні, де вирощували мікроби, не адаптовані до них та адаптовані. За сприянням академіка Михайла Антоновича Андрейчина вдалося продовжити роботу в Інституті інфекційних хвороб ім. Л.В. Громашевського. Він познайомив з відомим інфекціоністом – професором Шапіро, який мене зачинив в одному з корпусів інституту мікробіології, аби я вночі мав змогу проводити дослідження на їхніх апаратах. Так я отримав результати, які лягли в основу моєї кандидатської дисертації. Щоправда, ні у Харкові, ні в Москві, куди звертався, мою кандидатську не взяли, бо її тема не відповідала науковому напрямку цих установ. Врешті-решт, Іван Олександрович допоміг сконтактувати з науковцями Мінського медичного інституту, де працювала спецрада з мікробіології, яку очолював відомий мікробіолог, професор О.П. Красільников. Мою роботу позитивно оцінили, щоправда, на апробації дисертації з'ясувалося, що слово «адаптація» потрібно замінити на інше. Отож мені довелося повернутися до Тернополя, розшити та видалити з дисертації сторінки з цим словом, що було не так легко, адже добротний папір був у дефіциті, й знову повернутися до столиці Білорусі. Захистив свою

дисертацію успішно, але цікаво інше. Через кілька тижнів після приїзду розгортаю відомий науковий журнал, а там чи не на першій сторінці – «Адаптація мікробів».

Докторську дисертацію за порадою Івана Олександровича розпочав одразу ж після захисту кандидатської, десь наприкінці 1980-х. Це була тривала робота, але коли я її завершив, то на титульній сторінці з'явився напис: «Моїм довготерплячим батькам, дружині та дітям присвячую». Виконання моєї докторської – це ще одне маленьке життя. Мені знову пощастило, адже моїм другим науковим керівником був відомий вчений – професор Борис Аркадійович Шендеров. Півроку я працював у Москві в лабораторії інституту антибіотиків, який очолював академік С.М. Навашин, а згодом мене запросили на річне стажування в Московський науково-дослідний інститут ім. Г.Н. Габрічевського, який очолював проф. Б.А. Шендеров, де мав змогу провести велику кількість досліджень, що стосувалися мікрофлори шкіри. Якось Борис Аркадійович повідомив, що в Саратові, це вперше в Радянському Союзі, відкрили відділення гнотобіологічної ізоляції (безмікробні умови) та чи не хотів би я там проводити свої дослідження, на що я одразу ж погодився. Це були важкі 1990-ті роки, порожні полиці у крамницях, невизначеність в економічному житті, що віддзеркалювалося й у наукових пошуках. Проте дослідження не припинялися. Щодня пішки з готелю, в якому я мешкав, долав кілька кілометрів у це «стерильне» відділення дитячої лікарні, аби провести забір матеріалів для досліджень. Потім потягом передавав ці чашки у сумці-

холодильнику до Москви, а там їх переправляли в лабораторію. Надзвичайно громіздка рутинна робота, але я провів понад місяць у Саратові. Коли повернувся звідти до Москви, то з'ясувалося, що один ящик з матеріалами зник. Я вирахував вагон, яким його переправляли, знайшов провідника, і через тиждень знайшов-таки той ящик з посівами. Нині таку ситуацію годі й уявити, може, й ніхто б не заморочував собі голову цими переїздами, втраченими матеріалами, але для науковця – це сенс усього життя. Щодо докторської, то я вивчав мікрофлору в різних ділянках людського організму в різні вікові періоди в нормі та при патології. Справа в тому, що ділянки нашого тіла колонізуються мікробами й дуже різняться за своїм мікробним складом. Починав докторську з того, що вивчав мікрофлору людини в місцях основних хірургічних розрізів. Вивчав біологічні властивості мікробів, зокрема адгезивні, це були, напевно, перші такі дослідження в Україні. Коли наші дисертанти зробили згодом дослідження з адгезії мікробів, то це спонукало колег-науковців до інших наукових пошуків. Узагалі свою докторську я сам надрукував від першої до останньої літери, у цьому не було нічого дивного, якби не той факт, що в нашому університеті був лише один-єдиний комп'ютер і той за зачиненими дверима, ключі від яких давали не кожному. Графіки та схеми мені допоміг зробити наш професор Ігор Валентинович Жулкевич, він добре знається на цій справі. Всі ж цифри звести до купи допомогли в комп'ютерному центрі обласної лікарні.

«ДЛЯ МЕНЕ ЦЕ БУВ І НАЙДОК, І ДОРОГА СЕРЦЮ РІЧ, БО ВОНА ЗБЕРЕГЛА ТЕПЛО ЇЇ РУК»

– Що вас надихає в житті?

– Найкраще джерело натхнення – це бажання працювати, особливо, коли бачиш результати. Прагнення відчинити перед студентом двері у цікавий світ мікробіології, так, як це колись зробили мої викладачі. Хочу, щоб студент зрозумів, що мікробіологія – це така наука, без якої майбутньому лікарю важко обійтися. Коли моя донька після аспірантури та десяти років роботи в Інституті кардіології ім. академіка Стражеска сказала, що вона нарешті зрозуміла, чому я так над цим «б'юся», то тішуся, що моя праця не даремна, бо ми маємо «видати» висококваліфікованого фахівця, професіонала.

– Чим займаєтеся у вільний час?

– Якщо випадає можливість, то вільну хвилину проводжу з книгою, щоправда, це вже не наукова, а художня література. Був певний період у житті, коли захоплювався детективами, але й там на очі потрапляли цікаві факти, що стосувалися мікробіології, інфекцій. Збудніки розмаїтих хвороб, як відомо, можуть бути й знаряддям убивства. Цей прийом часто застосовують майстри детективного жанру. А я на своєму занятті. Якщо воно присвячене темі правця, то запитую у студентів: «Хто знає героя детективного роману, який, наприклад, вбиває свої жертви токсином правця?».

Подобається психологічна література, нещодавно придбав відому книгу «Геном» Метта Рідлі, «Мікроби гарні та не дуже. Вживання у світі бактерій» Джекі-Снайдерс Сакс, останню книгу американського письменника Дена Брауна «Джерело» й тепер читаю. З українських авторів найбільше захоплююся поезією неперевершеної майстрині слова Ліни Костенко.

– Як і де знаходите підживлення, відновлення сил після напруженої праці?

– Моя сім'я – це найкращий подарунок в житті. Дружина – Наталя Георгіївна мене підтримує в усіх справах, дорожить моєю думкою. Кажуть, що головне для чоловіка – це надійний тил, без нього не досягнути успіху. Пригадую, як в далекі та важкі 1990-ті вона передавала мені домашні смаколики у Москву, бо з продуктами було суцужно. Для мене ж це був і наїдок, і дорога серцю річ, бо вона зберегла тепло її рук. Наталя допомагала мені в усьому. Без підтримки дружини я б не зміг досягнути в житті того, чого досягнув. Наше життя цікаве та насичене, огорнене любов'ю, виховали двоє дітей. Старша донька – Наталя, я сам вибирав їй ім'я. Вона – ревматолог, закінчила наш університет, а згодом аспірантуру в Києві, кандидат медичних наук, зараз працює в Інституті кардіології ім. академіка М.Д. Стражеска. Син Іван також закінчив ТДМУ. Він за фахом хірург, працює в десятій клінічній лікарні Києва. Пишаюся своїми дітьми й мрію, аби вони зреалізували свої плани в житті, досягли успіхів, зростили професійно.

– Успішні діти – велике щастя для батьків, а чи подарував Всевишній онуків?

– Маємо двоє представників наймолодшого покоління. Тимур – другокласник, важко сказати, ким він буде, але насолоджуюся тим, що він мій онук. Внучка Аня – випускниця, готується вступати до вишу, були різні думки з приводу майбутнього фаху, але цього літа оголосила нам, що все-таки обрала медицину, а час покаже.

– Яким правилом керуєтеся в житті?

– Це так зване «золоте правило» багатьох народів: «Стався до людей так, як хочеш, щоб ставилися до тебе».

Лариса ЛУКАЦЬУК

Професор Сергій КЛИМНЮК у відрядженні в Індії (2005 р.)

РОЗМАЇТТЯ ТАЛАНТІВ І КУЛЬТУР

Знагоди Міжнародного дня студентів кілька років поспіль у Тернопільському державному медичному університеті представники інших країн, які здобувають тут вищу освіту, влаштовують свято музики, танців і пісень.

Цьогорічне святкування було особливо багатим на таланти, щирі почуття та посмішки, а ще відзначення тих, хто мав високі показники в навчанні, участі в олімпіадах, волонтерській роботі. Розпочали захід з представлення всіх країн на сцені актового зали адміністративного корпусу ТДМУ. Це зробили президенти земляцтва, які вийшли цього вечора у своєму національному

вбранні та з державними прапорами.

Згодом сертифікати за особливі здобутки молодим людям

вручили декан факультету іноземних студентів, професор Петро Сельський, заступник декана Тетяна Горпініч, заступник директора центру виховної роботи та культурного розвитку, доцент Олена Покришко. Адміністрація ТДМУ висловлює подяку Пуніту

Кумару (директору «Right Choice») та Шахзаду Наджаму (директору «WELLTEK International») за допомогу в друці сертифікатів.

Сюрпризом вечора стали грошові премії від Шахзада Наджаму. Їх отримали ті, хто має найкращі показники у навчанні, зокрема, студент Орш Фортуне Чімеї – найвищий бал за результатами складання ліцензійного іспиту «Крок-1» – 87.4%, студент Мадуга Чібуїке Чізоба – найвищий середній бал у навчанні – 5.0, студент Нана Кваме Апіах Нкансаг Денніс переміг в олімпіаді з латинської мови та основ медичної термінології.

Під час вручення премій Шахзад Наджам подякував студентам й Олені Покришко за те, що

їм вдалося зорганізувати барвистий та цікавий концерт. Він наголосив, що юнаки та дівчата мають можливість навчатися в кращому університеті України. Запевнив, що в майбутньому тим, хто показуватиме високі ре-

те, що вони цього року були активними у громадській та волонтерській діяльності, що своїм успішним складанням іспиту «Крок» вивели виш на перші позиції у загальнонаціональному рейтингу. Пам'ятайте, що двері деканату завжди для вас відчинені – і ми раді підтримати ваші ініціативи, ідеї», – наголосив Петро Сельський.

зультати, також будуть вручати премії або цікаві призи.

Як додав Петро Сельський, ТДМУ посів першу позицію серед медичних вишів України за результатами складання ліцензійних іспитів «Крок» іноземними студентами. Ще троє студентів минулого навчального року показали високі результати під час «Кроку-1». Це – Сумайла Хаміду, Абдулах Ахмед Абдул Фаїд, Осей Раче Амоах.

«Висловлюю щире подяку студентам нашого університету за

«Дякую, що кожен з вас знайшов час і можливості відвідувати дітей з особливими потребами, дітей-сиріт, щоб допомогти їм у реабілітації, соціалізації. Ви зорганізували низку заходів: хтось збирав кошти для купівлі спеціального обладнання, хтось готував страви й продавав їх під час «Кроку-1». Це – Сумайла Хаміду, Абдулах Ахмед Абдул Фаїд, Осей Раче Амоах. Всі ви показали, що маєте щире серце й чисті помисли», – зазначила Олена Покришко.

Прес-служба ТДМУ

ЯСКРАВЕ ТА БАРВИСТЕ СВЯТО ДІВАЛІ

Студенти нашого університету з Індії намагаються підтримувати рідні традиції в Україні. Нещодавно вони відсвяткували одне з найбільших своїх свят – Дівалі або Діпавалі (дослівно перекладається як «гроно ліхтарів»). Цей фестиваль завжди пов'язаний з вогнем і світлом, символізує перемогу добра над злом. Організатором свята стала Асоціація студентів Індії в ТДМУ, яку нещодавно очолив представник четвертого курсу Шубгам Бгарті. Майбутні медики об'єднали в цьому святкуванні всю індійську спільноту, яка нині є в Тернополі, зокрема, студентів інших вишів.

Щоб це свято було яскравим і незабутнім багато зусиль доклали члени оргкомітету Тарун Каушк, Могіт Кумар, Ніпін Кумар, Джитендра Чоудрі. Особлива подяка відповідальному за культурно-масові заходи в Асоціації студентів Індії Ваїбхаву Тріпаті, який відповідав за концертну частину програми. До оргкомітету також

увійшла Варша Кашьяп.

Зазначимо, що в це свято індійці прикрашають будинки квітковими гірляндами та лампами, роблять ранголі (візерунки на підлозі з пелюсток квітів чи фарбованого рису), а темного часу доби запалюють феєрверки, петарди, хлопавки. Дівалі – свято сімейне і зустрічають його в родинному колі. Під час Дівалі прийнято пригощати один одного солодощами. В Тернополі зібралася велика родина індійських студентів, яких лише в ТДМУ є 548 осіб. Нині це одна з найбільших національних громад нашого університету. Хлопці та дівчата також запросили на святкування своїх викладачів і друзів.

Традиційно свято розпочалося з виконання гімнів Індії та України, а також спільної молитви до богині процвітання Лакшмі.

Декан факультету іноземних студентів, професор Петро Сельський наголосив на давності та духовності

цієї традиції. «Цього року маємо велике поповнення серед індійських студентів. На першому курсі навчається 352 особи. Хочу запевнити, що всі викладачі та працівники університету із задоволенням допоможуть вам адаптуватися до України, у питаннях освіти, комфортного перебування в Тернополі. Бажаю всім індійським студентам багато світла в вашому житті, миру у вашій країні та Україні зокрема. Також зичу успіхів, щастя вам і вашим родинам, вдалої кар'єри», – побажав Петро Романович.

Заступник начальника управління – начальник відділу у справах іноземців та осіб без громадянства Державної міграційної служби у Тернополі Тетяна Лобач висловила сподівання, що під час навчання всі отримають добрі знання, а Україна стане частинкою їхнього серця.

Свої побажання висловив і директор центру міжнародної освіти Тернопільського націо-

нального технічного університету імені І.Пулюя Богдан Ковалюк.

«Через певний час у нас знову багато індійських студентів. Сподіваюся, що Тернопіль та Україна стане для вас другим домом і другою батьківщиною. Тут ви вчитиметеся, знайдете нових друзів, отримуватимете цінний досвід. Особливо хочу подякувати студентам першого курсу, які за короткий період часу змогли зібратися разом і підготувати чудову святкову програму. Вони лише прибули до нашого університету, але вже

International» Шахзад Наджам, директор фірми «Right Choice» Пуніт Кумар, д-р Амрік Сінг Дхілон.

Цього вечора звучали пісні, індійські студенти порадували й народними, фільмовими танцями та постановками в стилі «ф'южн».

Серед запрошених гостей свої творчі номери подарували асистент кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки Наталія Волотовська, студент четвертого курсу факультету іноземних студентів Хуберт Мікоша, керівник студії Школи індійсько-

встигли здивувати всіх своїми талантами й умінням організуватися», – зазначила заступник директора центру виховної роботи та культурного розвитку, доцент Олена Покришко.

Студентів зі святом привітали директор фірми «WELTEK

го танцю Еліни Абакарової «Амріта» Яніна Чайківська. Відому українську пісню виконав студент з Польщі Аркадіуш Лесняк-Мочук.

**Яніна ЧАЙКІВСЬКА,
Микола ВАСИЛЕЧКО (фото)**

БІЛЬ ГОЛОДОМОРОУ ТА СВІЧКА ПАМ'ЯТІ

З метою гідного та належного вшанування жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні, вчиненого тоталітарним репресивним сталінським режимом, 22 листопада на кафедрі фізіології з основами біоетики та біобезпеки ТДМУ провели вечір пам'яті.

Розпочав захід завідувач кафедри, професор С.Н. Вадзюк, нагадавши присутнім, що цей день щорічно відзначається в Україні останньої суботи листопада. Цьогоріч 24 листопада о 16 годині українці, запаливши свічку, хвилиною мовчання вшануватимуть пам'ять замордованих Великим Голодом.

«Тепер, коли Україна є незалежною державою, наш громадянський обов'язок на належному рівні вшанувати пам'ять мільйонів невинно вбитих українців 1932-1933 року. Кожен День пам'яті жертв Голодомору – це нагадування нам про відпо-

відальність за недопущення ненависті, геноциду в майбутньому та відстоювання людської гідності, прав і свобод», – мовив науковець.

Серед присутніх у залі були також кураторські іноземні групи – багато зі студентів вже чули про геноцид українського народу та висловили готовність взяти участь у всеукраїнській акції «Запалимо свічку пам'яті» на знак солідарності з українцями.

Запрошені переглянули відеопрезентацію на тему «Світлі обереги моєї родини», яку створили асистент кафедри Наталія Волотовська та студентка II курсу коледжу економіки, права та інформаційних технологій ТНЕУ Соломія Федик, яка днями отримала

Степан ВАДЗЮК – завідувач кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки ТДМУ, професор, Наталія ВОЛОТОВСЬКА – асистент на заході вшанування пам'яті заморених Великим Голодом

диплом з відзнакою III Міжнародного міждисциплінарного конкурсу наукових і мистецьких робіт

за спеціальною темою 2018 року «Голодомор 1932-1933 рр. – геноцид Українського народу: історія/ пам'ять родини – історія/пам'ять країни». Ініціатором конкурсу виступили громадська організація «Український науково-дослідний та освітній центр вивчення Голодомору» за сприяння Міністерства освіти та науки України, Інституту історії України НАН України, науково-освітнього консорціуму з вивчення Голодомору при Канадському Інституті українських студій Альбертського університету.

Перед переглядом Наталія розповіла, що вперше почула про Голодомор, який пережила її родина на Київщині, від прабабусі Василини Потапенко. Згадкою про ті страшні часи й єдиною цінною річчю, що залишилася в заможній родині, став домотканий вишитий рушник. Все решта було таємно виміняно на продукти харчування. Розповіді прабабусі надихнули на створення картини та вірша ще 1998 року. А вірш згодом переріс

у поему «Мільйони їх – мов колосків на ниві», до якої композитор Леонід Міллер створив музичний супровід. Цей вислів згодом став підписом до

пам'ятника жертвам Голодомору 1932-1933 років, що стоїть на межі Тернопільської та Хмельницької областей.

«Дуже важливо, щоб не переривався ланцюжок пам'яті. Бо доки жива пам'ять народу – доти існує нація та держава. Біль Голодомору та свічка пам'яті повинні бути незгасними і в наступних поколіннях. Щоб бути справді вільною та щасливою, людина мусить знати дуже багато. І не лише того, що можна почерпнути з підручників, а й того, що бережуть у своїх візерунках прадавні рушники, про що мовчать старі фотографії та що заховано в людській пам'яті» – підсумував завідувач кафедри.

СВІТЛІ ОБЕРЕГИ МОЄЇ РОДИНИ

**Свічею тануло життя на двох долонях, двох долонях...
Назад не буде вороття – душа сивіє, а не скроні.
Голодомор лишив руїни нам з тих років. Але увись Немов метелики, злітали душі...**

Н. Волотовська

У Києві 22-24 листопада відбувся Міжнародний форум «Україна пам'ятає, світ визнає» до 85-тих роковин Голодомору 1932-1933 років – геноциду українського народу. Захід перед-

бачав і спеціальні події, зокрема, презентацію в Українському домі виставки малюнків «Голодомор 1932-1933 рр. – геноцид українського народу: пам'ять в ім'я майбутнього».

Серед представлених робіт була й картина асистента кафедри фізіології з основами біоетики та біобезпеки ТДМУ, кандидата медичних наук Наталії Волотовської, в якій домінує філософія потужного потенціалу креативності та незнищенності української душі й нації.

...Історії дно не міліє.

*Душа завітає крізь вічність
І крильця собі погріє.*

*Сьогодні запалимо свічі.
Пшеничне колосся шепоче.
Горить чорним полум'ям той,
хто калічив.
Сльози топили Вкраїни очі.*

*Хто пам'ятає, той зрозуміє.
Вічність дає шанс щодня.
Небо мовчить, серце – німіє.
Їхня туга – моя.
Павло Хобзей, заступник
міністра освіти й науки України,
Людмила Гриневич, директор*

українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору, вручили нагороди переможцям III Міжнародного конкурсу наукових і мистецьких робіт імені Володимира Маняка та Лідії Коваленко: «Ми пам'ятаємо. Ми сильні», серед яких була й відеопрезентація «Світлі обереги моєї родини» студентки II курсу коледжу економіки, права та інформаційних технологій ТНЕУ Соломії Федик.

**Добірку підготувала
Наталія ВОЛОТОВСЬКА,
асистент кафедри фізіології
з основами біоетики та
біобезпеки ТДМУ**

МОБІЛЬНИЙ ДОДАТОК-НАГАДУВАННЯ ПРО ВЕЛИКИЙ ГОЛОД В УКРАЇНІ СТВОРИВ ВИПУСКНИК ТДМУ

У листопаді в Play Store з'явився новий мобільний додаток під назвою HOLODOMOR. Це – безкоштовна програма-нагадування, яка дає можливість брати участь у спостереженні хвилини тиші, незалежно від того, в якому куточку світу людина перебуває, щоб пам'ятати трагічну втрату життя українського народу взимку 1932-33 років.

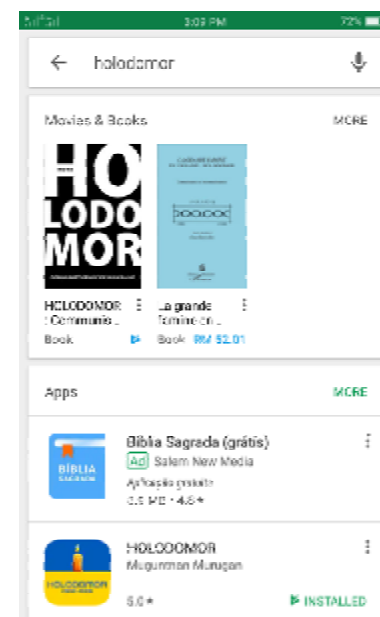
Ідея та створення програми належить лікарю за фахом Мугунтану Муругану, який є малайзійцем. Саме він створив мобільний додаток HOLODOMOR, щоб звернутися до світу з історичною трагедією, яка забрала життя мільйонів українців. Нагадаємо, що Мугунтан є випускником Тер-

нопільського державного медичного університету імені І.Горбачевського. Він навчався у ТДМУ впродовж 2004-2009 років. За цей час емоційно прив'язався до України, пізнав її історію та культуру. Нині в його особі наша країна має підтримку й надійного друга.

Мугунтан одружений з українкою Лідією Муруган. В Україні

він започаткував та видав перший міжнародний медичний журнал «Наш рік». Разом з дружиною започаткував англійські курси для дітей та дорослих, неодноразово брав участь у заходах зі сприяння дружби між Україною та Малайзією. Допоміг започаткувати Українську культурну асоціацію в Малайзії та є її радником. Зараз наш випускник керує 23-ма медичними клініками в Малайзії.

«Про Голодомор він дізнався, будучи ще в Україні. Мугунтан чув багато розповідей моєї сім'ї, бо ця трагедія зачепила моїх бабусь. 2017

геноцид українців. Тим часом Мугу запропонував ідею створити додаток. Упродовж десяти місяців працював над його створенням», – розповіла дружина Лідія.

HOLODOMOR – некомерційна програма, яка не міститиме жодної реклами. Об'єм додатку – лише 18.4Mb, що дає можливість кожному завантажити цю програму, не забираючи багато пам'яті в телефоні.

Мугунтан Муруган й надалі працює над технічним вдосконаленням програми HOLODOMOR, чекає на дозвіл від Apple store, щоб цей додаток могли скачати на IOS.

Університет висловлює щире подяку Мугунтану Муругану за його щире ставлення до України, за прагнення зберегти нашу історію.

Яніна ЧАЙКІВСЬКА

року Посол України зорганізував у Малайзії виставку Дня пам'яті жертв Голодомору. Малайзія до того навіть не знала про

5 грудня відзначила ювілейний день народження бухгалтер профкому ТДМУ Марія Володимирівна ДАРМОГРАЙ.

Вельмишановна
Маріє Володимирівно!

Від щирого серця вітаємо Вас з ювілейним днем народження!

Профком, працівники та студенти Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського глибоко поважають й щиро шанують Вас за сумлінну, невтомну працю, високий професіоналізм, порядність, інтелігентність, жіночу чарівність, чуйність, людяність, прагнення робити добро.

Особливо цінуємо Ваш великий досвід, організаторський талант, вміння працювати з людьми, вимогливість, принциповість і об'єктивність.

Ваша професійна діяльність відзначена грамотами Федерації профспілок України, ЦК профспілки працівників охорони здоров'я України, облпрофради та обкому профспілки працівників охорони здоров'я.

Зичимо Вам, вельмишановна Маріє Володимирівно, міцного здоров'я, невичерпної наснаги, нових трудових здобутків, доброти, людського тепла, душевного спокою, позитивних емоцій, здійснення задуманого, приємних несподіванок, родинного благополуччя і затишку, тривалих років радісного, щасливого життя.

Щиро бажаємо також постійної доброзичливості та дієвої підтримки нашої профспілкової команди!

Хай сміється доля, мов калина в лузі,

У родиннім колі, серед вірних друзів,

Хай крокують поруч вірність і кохання,

Хай здійсняться мрія і усі бажання!

Профком ТДМУ імені І.Я. Горбачевського

6 грудня відзначила ювілейний день народження ветеран ТДМУ Ганна Іванівна СВИСТОВИЧ.

Вельмишановна
Ганно Іванівно!

Сердечно вітаємо Вас з ювілейним днем народження!

Після закінчення біологічного факультету Кременецького педагогічного інституту, кількох років роботи за фахом у стінах ТДМУ імені І.Я. Горбачевського Ви успішно пройшли 33-літній трудовий шлях: спочатку лаборанта, старшого лаборанта курсу туберкульозу, а останні 30 років – старшого лаборанта кафедри акушерства та гінекології, виконували одну з найважливіших ділянок роботи – організаційно-забезпечення навчального

процесу, проведення висококваліфікованих наукових досліджень.

Колектив університету глибоко поважає й щиро шанує Вас за багаторічну невтомну працю, високий професіоналізм, сумлінне виконання своїх службових і громадських обов'язків, зокрема, активну участь у змаганнях санітарних дружин.

Ваша професійна та громадська діяльність відзначені медаллю «Ветеран праці», грамотою й неодноразовими подяками ректора інституту.

Ваші порядність, працелюбність, уважне ставлення до людей, прагнення робити добро заслуговують найвищої оцінки та є прикладом для наслідування.

Бажаємо Вам, вельмишановна Ганно Іванівно, доброго здоров'я, невичерпного життєвого оптимізму, людського тепла, душевного спокою, доброти, родинного благополуччя й затишку, активного та щасливого довголіття.

Нехай здоров'я, радість і достаток

Сипляться, немов вишневий цвіт,

Хай малює доля з буднів свято

І дарує Вам багато літ!

Ректорат і профком ТДМУ імені І.Я. Горбачевського

14 грудня відзначатиме ювілейний день народження ветеран ТДМУ Марія Северинівна ДАНИЛЬЧУК.

Вельмишановна
Маріє Северинівно!

Сердечно вітаємо Вас з ювілейним днем народження!

Після закінчення філологічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка, понад 20 років учительської роботи у стінах Тернопільського державного медінституту Ви успішно пройшли 15-літній трудовий шлях бібліотекаря одного з найважливіших підрозділів вищого навчального закладу – бібліотеки, стали бібліографом першої категорії.

Колектив університету глибоко поважає й щиро шанує Вас за багаторічну невтомну працю, високий професіоналізм, сумлінне виконання своїх службових і громадських обов'язків.

Ваша професійна та громадська діяльність відзначена медаллю «Ветеран праці», грамотами й подяками ректора інституту.

Ваші порядність, працелюбність, уважне ставлення до людей, прагнення робити добро заслуговують найвищої оцінки та є прикладом для наслідування.

Ректорат і профком ТДМУ імені І.Я. Горбачевського

18 грудня відзначатиме ювілейний день народження ветеран ТДМУ Олександра Никифорівна ГЕТЬМАН.

Вельмишановна
Олександро Никифорівно!

Щиро вітаємо Вас з ювілейним днем народження!

Після закінчення філологічного факультету Кременецького педагогічного інституту Ви пройшли успішний трудовий шлях: спочатку шкільного вчителя, а впродовж 11 років – у Тернопільському медінституті: старшим лаборантом кафедри суспільних наук, старшим бібліотекарем інститутської бібліотеки, виконували одну з найважливіших ділянок роботи – організаційне забезпечення навчального процесу.

Колектив університету глибоко поважає й щиро шанує Вас за багаторічну невтомну працю, високий професіоналізм, сумлінне виконання своїх службових і громадських обов'язків.

Ваша професійна та громадська діяльність неодноразово відзначена грамотами й подяками ректора інституту.

Ректорат і профком ТДМУ імені І.Я. Горбачевського

19 грудня відзначатиме ювілейний день народження старший викладач кафедри мікробіології, вірусології та імунології ТДМУ Ганна Романівна МАЛЯРЧУК.

Вельмишановна
Ганно Романівно!

Сердечно вітаємо Вас з ювілейним днем народження!

Після закінчення Ужгородського державного університету в стінах Тернопільського державного медичного університету імені І.Я. Горбачевського Ви успішно пройшли 47-літній трудовий шлях: спочатку лаборанта, старшого лаборанта, асистента, а останні 16 років – старшого викладача кафедри мікробіології, вірусології та імунології.

Колектив університету глибоко поважає й щиро шанує Вас як науковця, досвідченого педагога та вихователя студентської молоді за багаторічну невтомну працю, високий професіоналізм, сумлінне виконання

своїх службових і громадських обов'язків.

Активною була Ваша громадська діяльність, зокрема, як профорга кафедри, члена профкому університету, куратора груп студентів-іноземців.

Ваша професійна та громадська діяльність неодноразово відзначена грамотами обкому профспілки працівників охорони здоров'я, грамотами й подяками ректора університету.

Ваші порядність, працелюбність, уважне ставлення до людей, прагнення робити добро заслуговують найвищої оцінки та є прикладом для наслідування новими поколіннями студентів, молодих лікарів і викладачів.

Бажаємо Вам, вельмишановна Ганно Романівно, міцного здоров'я, невичерпного творчого натхнення, нових успіхів у Вашій благородній діяльності, доброти, людського тепла, душевного спокою, родинного благополуччя й затишку, тривалих років радісного та щасливого життя.

Хай злагода буде, хай буде любов,

Хай тисячу раз повторяться знов

Хороші, святкові і пам'ятні дні,

Хай сонце всміхається Вам у житті!

Ректорат і профком ТДМУ імені І.Я. Горбачевського

ДОБРА СПРАВА

СТУДЕНТИ, ЯКІ ЛЮБЛЯТЬ ЛОВИТИ МИТЬ НА КАМЕРУ, ОБ'ЄДНАЛИСЯ ЗАРАДИ ШЛЯХЕТНОЇ МЕТИ

У бібліотеці Тернопільського державного медичного університету імені І.Горбачевського відбулася презентація фотоконкурсу «Світ очима студентів», ініціатором якого став студент шостого курсу медичного факультету Тарас Ярицький.

На його думку, погляд на світ через вічко фотоапарата — особливий. Він дає можливість побачити

процес фіксування миттєвостей та почуттів. Чимало студентів ТДМУ за допомогою фотокамери чи телефону створюють справжні шедеври.

Аби показати студентську творчість, у нашому університеті оголосили фотоконкурс «Світ очима студентів». Фотороботи відбирали в трьох номінаціях: «Природа» (пейзажні світліни з гарними краєвидами, природою, порами року), «Портрет», «Подія» (репортажна світлина з місця події, яка відображає її).

Власні світліни на конкурс

Сумарук (3 курс), Тарас Ярицький (6 курс), Христина Сурман (2 курс), представники факультету іноземних студентів — Аабхас Паріхар (1 курс), Асфіл Шакур (1 курс), Домінік Ору (3 курс), Ежен Нукпорфе (1 курс), Патріція Рогалінська (3 курс), Пріянка Меренді (3 курс), Шів Картік (2 курс), Умар Фарук (1 курс), Дакшин Кумар (1 курс).

Загалом в експозиції виставки фотоконкурсу представили 42 роботи.

Особливість конкурсу полягала в благодійному голосуванні студентів за улюблену фотороботу. Зібрані в такий спосіб кошти мають піти на втілення проекту «Життя без меж», який покликаний покращити життя дітей з інвалідністю. Вони призначені для

проходження реабілітації Макара Воробйова — 5 років, діагноз: ДЦП; Анни Сиротюк — 9 років, діагноз: ДЦП; Антона та Богдана Гусаруків — 4 роки, діагноз: глибока недоношеність, статичні тетрапарези. Водночас такий спосіб голосування мав додати впевненості фотографам-початківцям у власних силах і талантах.

Відтак виставку фоторобіт розмістили в адміністративному корпусі Тернопільського медуніверситету, щоб якомога більша кількість людей змогла оцінити творчі таланти наших студентів.

— Особисто виховую хлопчика з глибокою інвалідністю. Як мама, я розумію, що таким родинам потрібна підтримка. Насамперед кожна дитина, незалежно від її особистого стану здоров'я, віку, здібностей, має право на життя без меж. Велике навантаження при цьому несуть сім'ї, адже дуже часто батькам треба їхати на заробітки, щоб допомогти своїм дітям стати на ноги. Під час першої хвилі акції в мене було бажання допомогти лежачим дітям, які прикуті до ліжка. Власне її назва «Біжи заради тих, хто не може» відобразила те, що люди, які можуть

бігти заради когось іншого, дають надію й підтримку. Ви як майбутні медики будете часто зустрічатися таких дітей та родини. Пам'ятайте, що вони є соціально незахищеними. Поради лікарів є цінними для нас, адже допомагають в одужанні наших дітей. Дякую за ініціативу ТДМУ та допомогу, — зазначила координатор проекту Олена Коваль.

Інший організатор Олександр Хома додав, що пані Олена є сильною жінкою, яка вирішила допомагати іншим боротися за життя й здоров'я своїх дітей. «Ця тема є близькою для мене. Я навчаюся на факультеті фізичної культури в педагогічному універ-

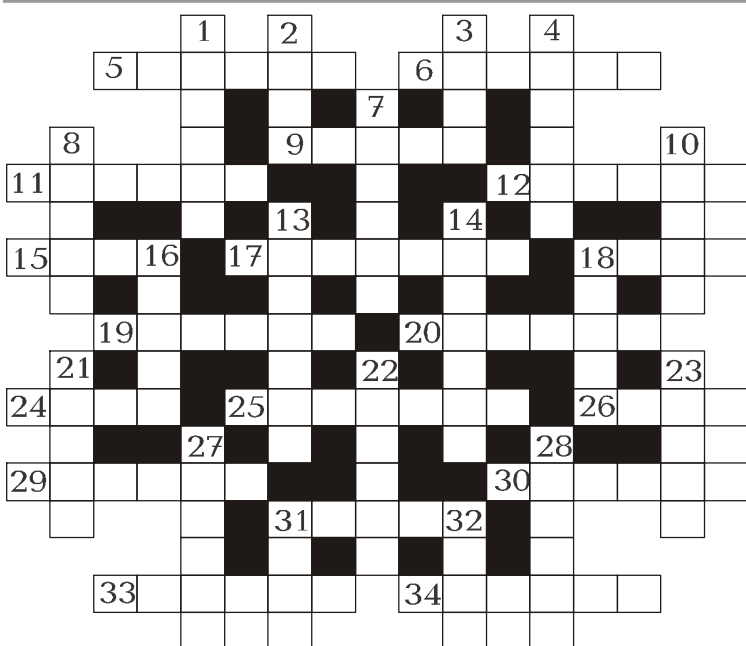
чити й показати щось несподіване, приховане, ретельно замасковане, спонтанне та емоційне. Нині технічний прогрес допомагає значно спростити

подали студенти медичного факультету — Вікторія Пилипів (1 курс), Владислав Калініченко (2 курс), Денис Оніфрійчук (4 курс), Ірина Деркач (1 курс), Соломія

Роботи, що представлені на фотовиставці

КРОСВОРД

Горизонталь: 5. Западина на вершині вулкана. 6. Людина, яка має глибокі різносторонні знання. 9. Згусток крові в кровоносних судинах. 11. Загальна назва захисних твердих зовнішніх скелетних утворень тварин. 12. У давньогрецькій міфології — бог виноробства. 15. Позитивний полюс джерела електричного струму. 17. Мислитель, що розробляє світоглядні питання. 18. Невелика печера із склепінчастою стелею. 19. Початок шахової партії, в якій жертвують фігурою, щоб дістати активну позицію. 20. Виконавець музичного твору або його окремої партії. 24. Французький композитор Жорж... 25. Пункт зупинки сухопутного транспорту. 26. Запалення слизової оболонки вуха. 29. Зображення людей або тварин, вмальовані в пейзаж. 30. Хімічний елемент, блискучий тугоплавкий метал. 31. Основний тон акорду. 33. Англійський письменник ... Луїс Стівенсон. 34. Учасник кориди.

Вертикаль: 1. Декоративна багаторічна рослина родини амарилісових. 2. Міжнародне позначення Заходу. 3. Листяне дерево. 4. У балеті — помірний сольний або дуєтний танець. 7. Учений ступінь. 8. Декоративний живописний або скульптурний твір для оздоблення стіни. 10. Лютчик. 13. Емаль для накладання узору на фарфор. 14. Співачка ...Крушельницька. 16. Сорт дрібних цукерок. 18. Висловлена у стилій формі ідея, політична вимога, заклик. 21. Спеціально розроблений режим харчування. 22. Місто в Івано-Франківській області на річці Прут. 23. Кількість примірників друкованого видання. 27. Поширений в Африці великий птах, що поїдає трупи тварин. 28. Двомісний велосипед. 31. Портове місто. 32. Розмінна монета Ізраїлю.

Відповіді на сканворд, вміщений у № 22, 2018 р.

- Луара.
- Географія.
- Етна.
- Гагри.
- Ундіна.
- Руслана.
- Негр.
- Китай.
- Еквадор.
- Дуст.
- Сирія.
- Акр.
- Ас.
- Вир.
- Таджикистан.
- Жак.
- Київ.
- Айни.
- Ар.
- Анод.
- Єя.
- Ів.
- Магеллан.
- Аноа.
- Адрес.
- «Як».
- Крит.
- Йорк.
- Іран.
- Бар.
- Дах.
- Херсонес.
- Босфор.
- Дуліби.
- Гварнері.
- 36.
- Ікар.
- Ісус.
- Іскрир.
- СОТ.
- 40.
- Лік.
- Еребус.
- Ібадан.
- 43.
- Кишлак.
- 44.
- Кекс.
- 45.
- Тахо.
- 46.
- Риф.
- 47.
- Шостка.
- 48.
- Тернопіль.
- 49.
- Ерот.
- 50.
- Ра.
- 51.
- Абакан.
- 52.
- Нари.
- 53.
- Гус.
- 54.
- Гриб.
- 55.
- Юрта.
- 56.
- Юнга.
- 57.
- Горб.
- 58.
- Яр.
- 59.
- Го.
- 60.
- Орт.
- 61.
- Крос.
- 62.
- Рим.
- 63.
- Мандри.
- 64.
- Тир.
- 65.
- Ріо.
- 66.
- Крим.
- 67.
- Око.
- 68.
- Бот.
- 69.
- Індекс.
- 70.
- Риба.
- 71.
- Уд.
- 72.
- Бостон.
- 73.
- Ом.
- 74.
- Дар.
- 75.
- Аз.
- 76.
- Теребовля.
- 77.
- Вік.
- 78.
- Ро.
- 79.
- Езоп.
- 80.
- Ель.
- 81.
- Км.
- 82.
- Намет.
- 83.
- Ром.
- 84.
- Бат.
- 85.
- Лор.
- 86.
- Іо.
- 87.
- Кременець.